

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

A TARTALOMBÓL:

Kulcsár László
Klíímaváltozás és társadalmi változás

Székely Csaba
A környezeti kockázatok kezelése

Gilányi Zsolt
Ökorendszerek versus gazdasági rendszerek:
egyensúlyi rendszerek?

Happ Éva
Fenntartható turizmus és felelősségvállalás

Egyed Krisztián
Ha kihülne a tó...

Gelányi Ildikó - Obádovics Csilla
A ló ökogazdasági hasznosíthatósága

2014/1

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Megjelenik évente négy alkalommal

Főszerkesztő / Editor: Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors:

Dr. Székely Csaba DSc, Dr. Fábian Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD,
Dr. Kulcsár László Csc, Juhász Zita PhD. (szerkesztőségi titkár).

Szerkesztőségi munkatárs: Takács Eszter

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts: Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját. / We accept APA style only.

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk:

/ Send manuscripts and letters by e-mail only to: zjuhasz@ktk.nyme.hu

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll.

/ Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / Articles are refereed by anonym reviewers before publication.

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Prof. Kulcsár László

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar
Sopron Erzsébet. u. 9. 9400 Hungary

Web oldal / web page: <http://gt.nyme.hu>

Előfizetés:

Intézményeknek: 2800 Ft./év

Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év

Példányonkénti ár: 700 Ft./dupla szám: 1400 Ft.

ISSN 0865 7823

Copyright © 2014 Nyugat – magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

6. ÉVFOLYAM

2014.

1. SZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page 171

Klímaváltozás - Fenntartható gazdaság - Ökológiai gazdálkodás

TANULMÁNYOK

Klímaváltozás és társadalmi változás

Kulcsár László 3

A környezeti kockázatok kezelése

Székely Csaba 15

Ökorendszerek versus gazdasági rendszerek: egyensúlyi rendszerek?

Gilányi Zsolt 28

Globális szintű (ökológiai) közjavak használatából fakadó externáliák következményei és szabályozása hazánkban

Horváth Csanád 38

Klímaváltozás és egy hitelintézet: Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank környezeti fenntarthatóság érdekében végzett tevékenysége

Horváth Gábor 53

Az ökológiai innováció helyzete és jövője Magyarországon

Gáspár Gergely - Keresztes Gábor 71

Fenntartható turizmus és felelősségvállalás

Happ Éva 90

Ha kihülne a tó... A Hévízi-gyógyító desztinációra gyakorolt gazdasági hatása

Egyed Krisztián 102

Fenntartható turizmus a határ régióban: Vas-hegy

Pankotay Fruzsina 117

A ló ökogazdasági hasznosíthatósága

Gelányi Ildikó - Obádovics Csilla 133

A felelős vállalat és a fenntarthatóság kapcsolata

Nagy Tamás 152

KÖNYVISMERTETÉS

Előre a gazdasági válságba! [Mihályi Péter: *A magyar gazdaság útja az adósságválságba 1945-2013*. Corvina Kiadó Budapest, 2013. 207 oldal ISBN 978 963 13 6169 8]

Füstös Hajnalka 166

Table of Contents/Abstracts 171

A felelős vállalat és a fenntarthatóság kapcsolata

Nagy Tamás¹⁶ PhD hallgató

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar

ABSZTRAKT A felelős vállalat fogalomhoz legtöbbször a társadalmi szerepvállalásban élenjáró vállalat eszményképét társítják. A fenntartható vállalat menedzsmentje azonban felelősséget érez a társadalmon túl a természeti környezetért is. Ennek a vállalat küldetéséből és víziójából is levezethetőnek kell lennie, ami egyben a menedzsment szemléletmódját is tükrözi. Ma már nem elég nem szennyezni a környezetet, aktívan tenni kell a korábbi környezeti károk felszámolása érdekében, és az esetleges környezeti kockázatok folyamatos értékelésén alapuló károkozás lehetőségének minimalizálásában. Ugyanakkor a felelős vállalat menedzsmentje a munkaerőt nem pusztán egy hatékonyan kihasználható „erőforrásnak” tekinti, hanem a fenntartható működésének kulcstényezőjeként folyamatosan figyel annak fenntartható – az erdészektől átvett szakszóval élve – tartamos igénybevételére.

A fentieknek megfelelő szemléletmód kialakítására olyan menedzsment-módszertan gyakorlati alkalmazására van szükség, mely fejlett kockázatértékelő vállalati folyamatokat működtet, melynek eredményei szervesen integrálódnak a vállalati tervezés különféle funkcióiba. Ezáltal a fenntartható vállalat menedzsmentje az üzleti kockázatok mellett a környezeti és társadalmi kockázatokat is figyelembe veszi a döntései meghozatalánál. **KULCSSZAVAK:** fenntarthatóság, kockázat, kockázatértékelés, felelős döntéshozatal

Bevezetés

A tanulmány kitűzött célja, hogy a fenntarthatóság és a vállalati felelősség-vállalás közötti összefüggéseket feltárja, több aspektusból is bemutatva a témát.

A fenntarthatóság napjainkra egyre inkább populárisává váló fogalommal vált, köszönhetően annak, hogy a vállalati PR és a marketing egyre gyakrabban reklámszlogenként nyúl a fenntarthatóság gondolatköréhez. Ezt a hatást tovább fokozza, amikor a napi politika konjunktúra-lovagjai - politikai pártok, politikusok és képviselők- választási kampányjelszóvá degradálják a fenntarthatóság alapeszméjét jelentő fenntartható fejlődés kifejezést. Így már nem is annyira meglepő, ha a hétköznapi emberek elidegenednek a fogalomtól, és annak komolyságát nem értékelik a választási kampányígéreteknél magasabbnak.

A fentiek miatt már szívesebben alkalmazom az eredeti brutlandi „fenntartható fejlődés” helyett a „fenntarthatóság” kifejezést. Ezt igazolja az a társadalmi értetlenség, mely kételkedve fogadja a fejlődés fenntarthatóságát, pedig csupán arról van szó, hogy nem került kellő pontossággal meghatározva az, hogy mit értünk fejlődés alatt. A kritikusok azzal érvelnek, hogy véges paraméterekkel jellemzett zárt rendszerben annak fejlődése irreális. Ez természetesen igaz, ha a vizsgálódásunkat a mennyiségi fejlődésre korlátozzuk. Márpedig napjaink gazdasági paradigmája erre épül: fejlődésnek azt nevezi, amikor egy folyamat eredményeként *nagyobb* érték képződik, mint annak kezdetekor adott volt.

A látszólagos ellentmondás azzal oldható fel, ha az értékteremtő folyamatok hatékonyságának vizsgálatánál elfogadottnak tudjuk tekinteni azt a választ, hogy pozitív változás lehet az is, ha ugyan a folyamat nem *nagyobb* értéket, hanem *más* értéket állít elő. Másik megoldás lehet a problémára, ha új megközelítéssel mérünk egy folyamatot, melyet más dimenziókkal mérünk, jellemzünk.

A fenntarthatóság hármasszögének egyike a társadalmi érdekeknek való megfelelés. Ennek leglátványosabb eleme a vállalat vezetése által gyakorolt társadalmi felelősségvállalás, melynek gyakori eleme a vállalat társadalmi célokat támogató, kellő gondossággal publikált adományozási tevékenysége.

Kutatásomban arra világítok rá, hogy a vállalat menedzsmentje által képviselt társadalmi felelősségvállalás hatékonysága – mint a fenntartható vállalatirányítás egyik eszköze – milyen módon javítható, ennek mik a kulcs tényezői.

A vizsgálati megközelítés

A fenntarthatóság kérdése az alábbi hat kiterjedési szinten vizsgálható:

- | | | |
|---|---|------------|
| 1. Emberiség létének fenntarthatósága | → | globális |
| 2. Regionális gazdaság fenntarthatósága | → | regionális |
| 3. Nemzetgazdaság fenntarthatósága | → | nemzeti |
| 4. Vállalati gazdaság fenntarthatósága | → | vállalati |
| 5. Családi gazdaság fenntarthatósága | → | családi |
| 6. Egyén fenntarthatósága | → | egyéni |

Az egyes szintek egymásra épülését valamint az egyes szintek közti viszonyt szemléltetni az 1. ábra. Az ábra üzenetét a fenntarthatóság egyik pillére, a környezetvédelem vizsgálódásainak példáján keresztül kívánom érzékelteni. Természetesen a fenntarthatóság paradigmarendszerének három, egyenrangú pillére közül egyet kiragadva nem lesz teljes a kép, de ahhoz, hogy a vizsgálódás szintjeit érzékelteni lehessen, mindenképpen elégséges. Az már viszont az olvasóra van bízva, hogy a másik két pillér, a gazdaság és a

társadalom vonatkozásában is végiggondolja-e a fent vázolt vizsgálódási szintek létjogosultságát.



Forrás.: saját szerkesztés

1. ábra: A fenntarthatóság vizsgálati szintjei (saját szerkesztés)

A fenntarthatóság globális szinten történő vizsgálata

Az ábra kifejezi, hogy a legfontosabb, egyben a legalapvetőbb szint a globális fenntarthatóság szintje. Ez azt jelenti, hogy a vizsgálódás fókuszában a globális ökológiai folyamatok kérdései állnak. Az ábra jelképezi az egyes szintek problematikáját, annak összetettségét is. Így szemléletesen bemutatatható, hogy a globális fenntarthatóság szintje a leginkább összetett, és vizsgálata egyben a legnagyobb feladat. Példaként említhető, hogy a klímaváltozást okozó felmelegedés összetett problémarendszerét a tudomány globális szinten vizsgálja, hiszen más szinteken egyszerűen értelmét vesztené a vizsgálódás.

Kijelenthető, hogy az éghajlatváltozás problémája összefüggéseinek teljes megértése érdekében a globálisnál kisebb léptékben nem célszerű vizsgálni a kérdést, mert a kapott eredmény nem tudja bemutatni a teljes folyamatot, annak csupán egy részét. Szintén a globális szinten érdemes vizsgálni például a levegőszennyezés kérdését, hiszen a ennek hatásai ma már globálisan érezhetők. Erre példa lehet az atomerőmű katasztrófák más földrészeken is érezhető hatásai, az észak amerikai génkezelt kukorica pollenének az Andokban való kimutatása, stb.

A fenntarthatóság regionális szinten történő vizsgálata

Regionális szinten vizsgálható a felszíni és a felszín alatti vizek szennyezése. Egy, a verespataki ciánszennyezéshez hasonló méretű szennyezés több

országhatárt átlépve a szomszéd államok számára is jól éreztheti a hatásait. Megemlíthető másik példa a dunai vízlépcső kérdése, mely Magyarország és korábban Csehszlovákia, - ma már Szlovákia – eltérő céljai miatt regionális kérdéssé vált. Mint a ma már történelemmé vált eset igazolja, egy nemzetközi egyezmény egyoldalú felmondása, és ennek hatásai nemzeti szinten már nem kezelhető következménnyel járhat.

A fenntarthatóság nemzeti szinten történő vizsgálata

A fenntarthatóság, és annak környezetvédelmi komponensének nemzetgazdasági szinten való vizsgálata jól szemléltethető a hazai környezetvédelmi jogi szabályozás, és ennek hatásai megértésével. A nemzeti jogi szabályozás országhatárokon belüli egységessége miatt a környezet állapota nemzeti szinten többé-kevésbé homogén. Ha vizsgálatunkban eltekintünk a múltbeli döntésekkel összefüggő hibák környezeti hatásaival, akkor legmarkánsabban a talajszennyezés példáján keresztül érthető meg a fenntarthatóság nemzeti szinten történő vizsgálata. A hulladékok szelektív gyűjtésének a hazai bevezetése viszonylag egységesen érezte hatását az országhatárokon belül, de ez a hatás már nem feltétlenül érzékelhető a szomszédos államok területén.

A fenntarthatóság vállalati szinten történő vizsgálata

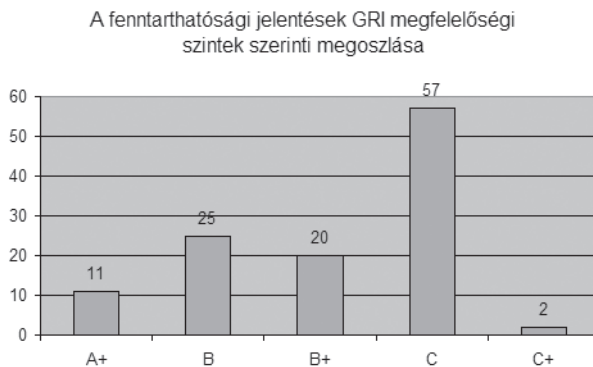
A fenntarthatóság vállalati szinten történő vizsgálata az utolsó szint, amit a tudomány széleskörűen vizsgál. Ennek jól magyarázható oka, hogy az intézményesített adatszolgáltatások miatt objektív adatokhoz már csak ezen a szinten lehet hozzáférni. Ráadásul a jogi szabályozás viszonylagos egységességének köszönhetően a kapott adatok megbízhatósága is megfelelő.

A fenntarthatóság nemzeti teljesítményét döntően az országban működő vállalatok fenntarthatósági teljesítménye határozza meg. A hazai vállalatok fenntarthatósági teljesítménye meglehetősen eltérő képet mutat. Ma még elenyésző azon vállalkozások száma, aki önálló éves fenntarthatósági jelentést ad ki. Még kevesebben auditáltatják ezt a jelentést külső, független auditor céggel. Többnyire azon vállalatok menedzsmentje fordít erre energiát, ahol a külföldi anyavállalatnál a fenntarthatósági kultúra már megköveteli a leányvállalatok integrálódását.

Magyarországon a KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdálkodásért koordinálja, közléseket és hitelesíti a vállalatok által kiadott fenntarthatósági jelentéseket. A Jelentések adatbázisa szerint jelenleg a GRI irányelveknek megfelelő 115 jelentést 49 szervezet publikálta. (kovet.hu, 2013) A jelentést készítő szervezetek nagyrészt nagyvállalatok. Nagyvállalati szinten a GRI irányelveinek megfelelő jelentés elkészítéséhez azért szükséges sok idő, mert nagyon sok információt kell

összegyűjteni. Így érthető, hogy az adatbázisban jelenleg mindössze 1 jelentés található a 2012, 8 pedig 2011 tárgyévre. Az egyes jelentések GRI megfelelési szintjének megoszlását mutatja be a 2. ábra.

Az elkészült jelentések számának alakulása követi a gazdasági válságot, melyet a 3. ábra mutat be. Látható, hogy a kedvező növekedés 2008-ban megtorpant, és azóta is csökkenő tendenciát mutat. Ez magyarázható a jelentés elkészítésének erőforrás igényével, másrészt igazolhatja azt a feltevést, hogy a jelentés kiadása sok menedzser számára még a PR egyik hatékony eszköze, melyhez szükség esetén nyúl.



2. ábra: A jelentések GRI megfelelés szerinti megoszlása

(a KÖVET adatbázisa alapján saját szerkesztés)



3. ábra: A GRI-nek megfelelő éves fenntarthatósági jelentések számának éves alakulása

(a KÖVET adatbázisa alapján saját szerkesztés)

A fenntarthatóság családi és egyéni szinten történő vizsgálata

A vállalatokat menedzserek és beosztott munkatársak alkotják, akik családtagokként illetve független egyénekként élik életüket. Eddigi tapasztalataim alapján a környezetvédelem terén a családi és az egyéni szint között vizsgálódva nagy differenciálódást nem lehet kimutatni. Megállapítható, hogy a családok fenntarthatósági teljesítményét a szülők otthonról hozott, és tanult szemléletmódja határozza meg. Természetesen a pozitív – vagy éppenséggel a negatív – vállalati kultúra hatásának beszívargása kimutatható a családok és az egyének szintjén is. Ezen, és az egyéni szinten információhoz már szinte csak személyes vagy kérdőíves megkereséssel lehet jutni. A szubjektív válaszok természete miatt ezeken a szinteken végzett kutatás már kevésbé megbízható alapot tud nyújtani a további kutatásokhoz.

Sokan a munkahelyükön bevezetett szelektív hulladékgyűjtést és más, alkalmazható technikát és módszert az otthonaikban is meghonosítják, és gyermekeiknek megtanítyják annak értelmét.

A vizsgálat egyes szintjeinek viszonya

A fent bemutatott vizsgálati szintek természetesen nem statikusak. A jelenségek az idő és a környezeti, társadalmi valamint gazdasági jelenségek hatására más szinteken is vizsgálhatóvá válhatnak, azaz a fenntarthatóság dimenziói folyamatosan változhatnak. Egy kezdetben lokális környezeti katasztrófa gyorsan válhat nemzeti vagy regionális – netán globális- méretűvé, amennyiben növekedésének megakadályozására nincs meg a szakértelem vagy a szándék. Erre példát jelent a csernobili atomerőmű baleset sokáig hallgatott mértéke. A balesetet követő napokban, hetekben a hatóság a balesetről nagyon kevés információt közölt, az csak a radioaktív felhő által közvetített, a skandináv államokban mért hatása által lett közismert. A helyi és országos hatóságok még ekkor is bagatellizálták a környezeti hatásokat, pedig a helyszínen egyértelmű volt annak mértéke.

Általánosságban véve a kutatók feladata, hogy az egyes változások mögötti okokat feltárják, viszont a döntéshozók felelőssége, hogy a döntéseik során előre megvizsgálják azok következményeit. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a menedzsereknek egy döntés előkészítési fázisában meg kell vizsgálniuk a döntés egyes alternatívái meghozatalának kockázatait, beleértve a fenntarthatóság hármasszempontrendszerét (környezet - gazdaság - társadalom aspektusaiból). Ily módon elkerülhetők lehetnek a későbbi, váratlan nem kívánatos jelenségek, mint például egy nem kellően átgondolt beruházás által előidézett környezetterhelés, vagy annak társadalmi hatásai. A menedzser számára a gazdasági hatások elemzése egyértelmű, ezért az természetes, hogy ezeket szem előtt tartja.

Kijelenthető, hogy bármely globális fenntarthatósági probléma megoldását szinergikusan kell megközelíteni. Eddig jellemzően fentről, a hatalom (politikai

kormányzatok, törvényhozás, állam) várta az emberiség a problémák megoldását. Konferenciákat szerveztünk, nemzetközi bizottságokat hoztunk létre, kutatócsoportokat bízunk meg alapkutatások elvégzésével, de mindezekben közös volt, hogy a megoldásért nemzeti vagy nemzetközi politikai szervezetekhez fordultunk segítségért.

Ezek a szervezetek ugyan ugyan megértették a problémát, sok hasznos nyilatkozatot, irányelvet foganatosítottak a cél elérése érdekében, azonban igazából a 2012-ben rendezett Rio+20 konferencia utáni vákuum igazolta, hogy a fenntarthatóságban fentről lefelé való (top down) problémamegoldás önmagában nem lehet hatékony.

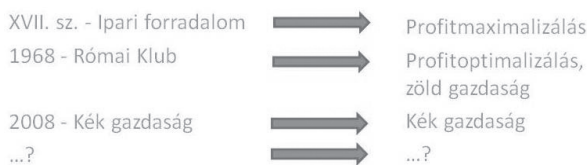
Mi igazolja ezt az állítást? Annak kudarca, hogy a sok jó szándék ellenére sem értük el a korábban kitűzött célokat: nem sikerült megállítani a biológiai degradációt, a társadalmi kohézió nem jött létre nagyobb, hasonló kultúrájú közösségekben sem (ld. EU tagországok gyökeresen eltérő paradigmarendszereit). Másrészt, ha megfigyeljük az egyes problémák sajátosságait, akkor megállapíthatjuk, hogy ezek legtöbbjét az ipari termelés, illetve az ahhoz kapcsolható szolgáltatások (pl. energiaszolgáltatás, közlekedés, munkaerő biztosítás) okozzák.

Ilyenformán tehát nem volna ésszerű, hogy a megoldást kizárólag a probléma érdekszféráján kívülről várjuk.

Szükséges elemezni a környezeti, társadalmi, gazdasági problémák természetét vizsgálni, majd a probléma valós okait részletes hibaok elemzéssel feltárni. Ez a technika korábban kizárólag az ipar, - kezdetben a hadiipar, majd a gépgyártás, járműipar – szolgáltatásban állt. Ennek magyarázata, hogy a tömegtermelés ellenére is biztosítani kell a végtermék elvárt jellemzőit, függetlenül annak összetettségétől. (Nagy, 2012)

Gazdasági paradigmák változása

A gazdasági paradigmák a történelem folyamán változtak. A vizsgálatom szempontjából releváns felfogások változását a 4. ábra szemlélteti.



4. ábra: A gazdasági változások és paradigmák összefüggései (saját szerkesztés)

Az első ipari forradalom következményeként kialakult a kapitalista társadalom, ahol a gazdaság legfontosabb mozgatóereje a profit maximalizálása volt. A kor

gondolkodásának fő jellemzője, hogy a növekvő piaci igények kielégítése során megtermelt profit maximalizálása volt a legfontosabb cél. Ennek alá volt rendelve minden, beleértve a társadalmi és környezeti érdekeket is. Így joggal állítható, hogy a rövidtávú haszonszerzés, mint legfőbb koordináló erő nem maradhatott fenn tartósan.

A társadalmi rétegződés is megváltozott. A feudalista nemesség rétege kettévált a nagybirtokos arisztokráciára és a tőkés tulajdonosra. Ezt a tőkés tulajdonosi kört alkotta a bankárok, gyárosok és kereskedők. Érthetően – tekintettel arra, hogy létükből és érdekelttségükből adódóan – eltávolodtak a termőföld természetes módon való megművelésétől, aminek következményeként a tartamos erdő- és mezőgazdálkodás már nem volt érdekük. Ebben a korban Anglia fejlett iparvidékein a felnőtt férfi lakosság átlagéletkora 28 (!) év volt, melyet a levegő szennyezettségével és a kemény munkafeltételekkel hoznak összefüggésbe. Ebben a környezetben hazánkban az ipari fejlettség még nem bontakozott ki, viszont már megjelentek az első környezet- és természetvédelmi rendeletek. Ezen jogszabályok a kezdeti környezethasználati konfliktusok rendezését kívánták szolgálni.

A megművelt területek aránya rohamosan növekedett, aminek egyenes következménye az Alföld természetes növénytakarójának, az erdős sztyeppnek a visszahúzódása, de fogyni kezdtek a hegyvidéki erdőterületek is. A szükségesnél nagyobb mértékben kezdték el irtani az erdőket. Ezért van nagy jelentősége Mária Terézia 1769. december 22. napján aláírt erdőrendtartásának (továbbiakban: Országos Erdőrendtartás). Az országos szintű szabályozást megelőzően az uralkodó számos rendelkezést adott ki:

- 1753. március 16. rendelet Bácsmegyéhez, hogy a Becse és Kanizsa melletti erdők elpusztítóit nyomozza ki, s az okozott károk helyreállítását új ültetésekkel eszközölje;
- 1754. június 7. királyi rendelet a Helytartótanácsához, a hamuzsírgyártásnak az erdők megóvása érdekében kívánatos korlátozásáról és egy ideiglenes országos erdőrendtartás szükségéről;
- 1766. május 21. Mária Terézia királynő rendelete a magyar udv. kamarához a sarjerdők ültetéséhez szükséges magok tárgyában;
- 1766. július 9. Mária Terézia rendelete a magyar udv. kamarához a közcélokra rezervált erdők ügyében¹⁰, melyek szintén az erdők helyzetének nagymértékű kihasználását, az országos szabályozás hiányosságának orvoslását és szükségességét támasztják alá. (Kocsis, 2013)

Az ma már világosan látszik, hogy az ipari forradalom korától kezdve az iparosodás fejlődésével a környezeti termelés arányosan nőtt, hiszen az ezt szabályozó jogi korlátok csak lassan emelkedtek. A jogi védelem jellemzően a tudományos kutatások eredményeinek megszületése után épül ki, hiszen a kutatás által feltárt összefüggések képezhetik egy jogi szabályozás alapját. Így tovább bonyolítja a

helyzetet, hogy a fenntarthatóság hármaskörének harmóniája az azt felborító anomália felismerése után késleltetve állítható helyre, hiszen először a tudománynak igazolnia kell az összefüggéseket, feltárni az összes kockázatot, felmérni a bekövetkezett károkat, és forgatókönyvet készíteni a probléma megoldási alternatíváiról. Ezzel a szemlélettel helyezkedett szembe az 1968-ban megalapított Római Klub. A Klub megalapításának ötlete egy olasz gyáriparostól, Aurelio Pecceitől és a skót Alexander Kingtől származik. Aurelio Peccei akkor a Fiat és az Olivetti vezetőségének tagja és az Italconsult tanácsadó cég elnöke volt. Alexander King a párizsi székhelyű OECD-nél volt a tudományok, technológia és az oktatási terület igazgatója.

A Klub két alapítója Rómában konferenciát szervezett az Accademia dei Linceiben az emberiség jövőjét illető kérdésekről. A konferencia után az alapítók elnevezték magukat Club of Rome-nak. A Klub 1972-ben publikálta a Fejlődés korlátai című művet, mely a világ lehetséges továbbfejlődéséhez fogalmazott meg ajánlásokat, egyben felhívta a közvélemény figyelmét az erőforrásaink korlátos mivoltára. Ez abban az időben a gazdaság merőben újfajta megközelítése volt, mely a profit maximalizálásával szemben a hosszútávú, és ésszerű gazdálkodást helyezte előtérbe, melynek gazdasági alapelve a profit optimalizálása.

A Római Klub ajánlásai alapján a fenntartható gazdaság szereplői áldoznak profitjukból a környezeti és a társadalmi érdekek előmozdítása érdekében. Ez a gazdasági fejlődésnek egy teljesen új megközelítése, melynek életképességében a mai napig is sokan kételkednek.

Az mindenesetre korszakalkotó felismerés volt, hogy a gazdaság szereplői felelősséggel tartoznak a társadalmi és a környezeti érdekekért, viszont kérdéses volt, - és valljuk be, ma is az - hogy miként lehet ezt az új paradigmát elfogadtatni azokkal a menedzserekkel, akik a tulajdonosi érdek képviselése érdekében kerültek kinevezésre egy gazdálkodó szervezet élére.

A nagy kérdés, hogy miként tudja a menedzsment a vállalat gazdasági teljesítőképességét úgy javítani, hogy a termelt profit, mint a tulajdonos érdeke úgy legyen előállítható, hogy mindeközben korábban nem látott méretű költségeket jelent a vállalatnak a környezetvédelmi és a társadalmi érdekek kielégítése.

A kormányzatok szerepe az aktív ösztönzésben

Az hamar belátható, hogy önként egy tulajdonos sem kíván lemondani a korábban megszokott biztos jövedelméről, csupán olyan magasztos ígéretekért cserébe, hogy nemes gesztusával az élhetőbb jövőt szolgálja. A fenntartható módon irányított szervezetek menedzsmentje előtt azzal az ígérettel lehet érvelni, hogy közreműködésükkel a rövid távú, de magas jövedelmezőségű tevékenységüket egy alacsonyabb jövedelmezőségű, de hosszabb távú működés fogja jellemezni, hiszen a különbözetet olyan nemes célokra használják fel, mint a társadalmi jólét aktív

támogatása, és a környezet állapotának megóvásán túl aktív javítása. Önmagában nem sok menedzsert lehetne ezzel az érveléssel meggyőzni, hacsak az egyre növekvő PR kampányok nem pont azzal kívánnának komparatív előnyhöz juttatni a fenntartható vállalatot, hogy marketing eszköztáraikba felveszik az „öko-tudatos” és „környezetbarát” vállalat imidzsét befolyásoló tényezőket.

A globális környezeti ártalmakról beszámoló média hatására elkerülhetlenné vált a folyamat felgyorsítása. Ennek egyik hatékony eszköze a környezet állapotának megóvását célzó nemzetközi egyezményekhez való csatlakozás volt, melyet a vezető államok általában meg is tettek. (Kivétel persze akadt, a legfelháborítóbb például az, hogy az 1992-ben Rio de Janeiróban kiadott éghajlat-változási keretegyezményt az Amerikai Egyesült Államok a mai napig nem írta alá.) A keretegyezményeknek egyenes következménye, hogy az aláíró tagállamok az egyezményekben foglalt vállalások teljesítése érdekében a saját jogrendszerükben biztosítják a végrehajtáshoz szükséges nemzeti jogszabályok életbe léptetését. Ezen keresztül már aktívan képes az ország területén működő vállalkozások környezeti és társadalmi megfelelését is javítani.

Sajnálatos, hogy a jó szándékú igyekezet ellenére a globális környezeti katasztrófa kockázata nem hogy nem csökken, hanem a globális felmelegedés hatásai ma már világszerte érzékelhetők. A felmelegedéssel járó éghajlatváltozás hatásai egész gazdaságokat sújtanak, és jelenleg úgy tűnik, hogy a zöld gazdasági paradigma sem jelent ez elől kiutat.

A kék gazdaság

2008-ban adta ki Günther Pauli a Kék gazdaság című művét, melyben 100 módszert mutat be, melyeknek alkalmazása - állítása szerint- megoldaná a problémát. Művében Pauli azt állítja, ha a bemutatott 100 módszert alkalmaznák a különböző iparágakban, azzal 10 év alatt 100 millió munkahely teremtené világszerte, a többszörös innovációk többszörös készpénzforgalmat generálnának és az összes alapvető szükségletre megoldást hoznának, emellett az ökológiai problémák is megszűnnének.

A zöld gazdasággal szemben tehát nem a felülről jövő, elsősorban jogi, másodsorban észérveken alapuló meggyőzés eszközének kiterjedt alkalmazásában keresi a kiutat, hanem az aktív innovációs tevékenységben, mely ráadásul sokaknak adna biztos megélhetést. Pauli felfogása meglehetősen új, és mint minden új ötlet, várhatóan lassan fog teret nyerni. Ennek oka lehet a mai multinacionális vállalatok ellenérdekeltsége, hiszen számukra már most biztosított a piac, ráadásul a korábban piacra vezetett termékek – még ha a környezetet jelentősebben is terhelik- többségükben jelenleg a fejőstehén életciklusban találhatók. Ennélfogva ezen termékek és szolgáltatások jól kiszámítható profitot eredményez a vállalkozásnak. Másik ellenérv lehet, hogy minden új innováció rengeteg tőkét köt le, és

a kimenetel ehhez képest kétséges lehet. Ennélfogva tehát nem túl szimpatikus ez a fajta innováció a tőke tulajdonosainak, akik egy már jól kitaposott, biztos úton irányítják vállalkozásaikat.

A mai olaj alapú társadalom irányítói a multinacionális olajcégek, akiknek túlzottan is nagy hatalom összpontosul a kezében ahhoz, hogy tisztességes versenybe szálljanak azokkal, akik érdekeiket újszerű innovációikkal veszélyeztetik. Így véleményem szerint a kék gazdaság alapelveit sem lehet állami koordináció és támogatás nélkül lefektetni. Pauli szerint a Kék Gazdaság igazi paradigmaváltást visz véghez azzal, hogy megvalósítja a természet maximális hatékonyságú, önszabályozó folyamatainak a gazdaságba való átültetését. Egyenesen azt állítja, ha a könyvben bemutatott 100 módszert alkalmaznák a különböző iparágakban, azzal 10 év alatt 100 millió munkahely teremődne világszerte, a többszörös innovációk többszörös készpénzforgalmat generálnának és az összes alapvető szükségletre megoldást hoznának, emellett az ökológiai problémák is megszűnnének. A kék gazdaság koncepciójának fő törekvése a rendszerszemléletben való gondolkodás, kiterjesztve azt a természeti környezetre is. A természetben a többmilliárd éves alkalmazkodás eredménye egy nagyon hatékonyan működő rendszer, ezért ha tanulunk a természettől, leképezzük a megoldásait, akkor a mi működésünk is hatékony lehet, és esélyünk van egy valóban fenntartható gazdaság és társadalom kialakítására. (Kiss, 2012)

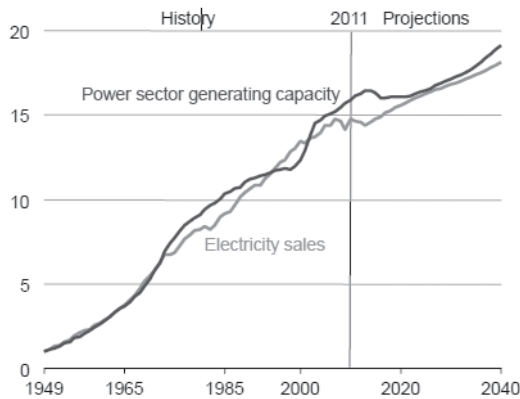
Pauli művében száz ötletet közöl, melyek közös jellemzője, hogy a természetből ellesett jelenségeket igyekszik átültetni korszakalkotó technológiák megvalósításába. Az ötlet már számtalan sikeres projekt esetében bevált, így feltételezhető a gondolkodásmód létjogosultsága. Ilyen eredményeket mutat fel napjainkban például a nanotechnológia, mely az anyagnak korábban ki nem használt tulajdonságaira építi fejlesztéseit.

Meggyőződésem, hogy a kék gazdaság projektjei valós értékeket képesek előállítani, ugyanakkor igazán jelentős eredményt csak fejlett menedzsment módszerekkel végrehajtott projektszemlélettel lehet elérni. A fenntarthatósági teljesítmény fejlesztésének kulcsa az alábbi elvek mentén lehet sikeres, egyben a gyakorlati alkalmazásban is eredményes:

- energiahatékony technológiákra való átállás
- „zero defect”, azaz selejtmentes termelési eljárások kidolgozása
- fejlett minőségcentrikus gondolkodásmód alkalmazása
- hulladékmentes, de legalábbis hulladékminimalizáló gyártási technológiák kidolgozása

Bizonyára elősegíti a kék gazdaság projektjeinek innovációját az energiaínség. Napjaink életmódjára a folyamatosan növekvő energiafelhasználás jellemző, mely tendenciát az előrejelzések a jövőre nézve is igazolnak. Az 5. ábra az amerikai energiaszektor kapacitásának növekedési dinamikáját mutatja, kitekintéssel 2040-ig. (US EIA, 2013)

Figure 79. Electricity sales and power sector generating capacity, 1949-2040 (indexes, 1949 = 1.0)



5. ábra: Az elektromos energia kapacitás és felhasználás dinamikája az USA-ban
(forrás: U.S. Energy Information Administration (EIA))

Az ábráról világosan látszik az energia iránti igény és kapacitás szakadatlan fejlesztése, azonban a bevezetőjében a tanulmány is kitér arra, hogy az előrejelzések elkészítésénél nem vették figyelembe a technológiai, demográfiai és erőforrások terén bekövetkező fejlődés hatásait, a jelenleg is ismert tényezőkkel számoltak.

A kék gazdaság fejlesztései különösen az erőforrások kihasználásának hatékonysága és az alternatív energiaforrások bevonása terén lenne kívánatos, hiszen a mai energiahasználat az energiaárak emelkedése ellenére is pazarló, és számos takarékosági lehetőséget rejt magában. Nyilvánvaló, hogy a probléma kezelésének egyik lehetősége az energiafelhasználás hatékonyságának növelése, míg másrészt azt kell megvizsgálni, hogy a felhasznált energia nem váltható-e ki, használata nem korlátozható-e, esetleg nem hagyható-e el.

Kívánatos lenne, ha a takarékos gazdasági modellre való átállást a gazdaság nem kényszerből, hanem a fenntarthatóság elveinek megértése miatt szorgalmazná. A megoldás elsősorban a vállalatok menedzsmentje kezében van, akik döntéseikkel elősegíthetik a kívánt hatékonyság elérését. Másrészt a fenntartható vállalat vállalati kultúrája a családok életébe is közvetíthet értékeket. Több barátom, ismerősöm és kollégám a munkahelyen bevezetett és alkalmazott szelektív hulladékgyűjtés elveit elkezdte a saját háztartásában is meghonosítani.

Másik példa a japán rend szabványa, az 5S. A vállalati 5S kultúrája a háztartásokban is jól alkalmazható elv. Lényege, hogy 5 lépcsős megközelítéssel kívánja elérni a rendet. Kialakításának oka az volt, hogy a tapasztalatok szerint

a selejtszám és a munkahelyi balesetek száma korrelációt mutat az ott uralkodó renddel. Számos baleset oka a rendetlenség, mely a termelési selejt keletkezésének is jellemző oka.

Az eljárás nevét öt japán szó kezdőbetűjéről kapta.

- Seiri: A munkahelyen levő szükséges dolgok meghatározása, a szükségtelen dolgok eltávolítása.
- Seiton: A dolgok pontos és célszerű helyének kialakítása, feliratozása, jelölése, áttekinthető elrendezése.
- Seiso: Tisztítás, takarítás a munkahelyen és környékén.
- Seiketsu: Fenntartás (a kialakított rend és a tisztaság fenntartását), szabványosítás.
- Shitsuke: Az előző 4 S beépítése a vállalati kultúrába, önfegyelem.

Az elv hatékony alkalmazása megköveteli a fegyelmet, ezért bevezetése még vállalati szinten sem mindig problémamentes.

A vállalat menedzsmentje, mint a társadalmi felelősségvállalás főszereplője

A társadalmi felelősségvállalás (angolul Corporate Social Responsibility = CSR) gondolatköre azt fejezi ki, hogy a vállalat menedzsmentje elkötelezettséget érez a vállalat gazdaságos és hatékony működtetésén túl a környezet és a társadalom jóléte iránt is. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a menedzsment a döntéshozatalt megelőző kockázatelemzés elkészítése során figyelembe veszi a környezeti és társadalmi szempontokat.

A társadalmi felelősségvállalás eszközzrendszere ma már erősen összefügg a vállalat imidzsével, a PR és marketing tevékenységével. A menedzsment általában él a CSR látványos eszközeivel, mint amilyen egy óvoda, iskola, kórház, stb. látványos és média által alaposan bemutatott támogatása. A fő problémát az jelenti, ha a társadalmi szerepvállalás megnyilvánulása mögött nincs valódi értéket jelentő tartalom. Ez ugyanis csupán lejárhatja az elvet, és nem segíti.

A társadalmi felelősségvállalás kritikusai gyakran fogalmazzák meg ellenvetésüket, mely szerint az egész nem több mint a vállalat reklámozása, pusztán hatékony figyelemfelkeltés. Ebben sok esetben van igazság, hiszen a menedzsment gondolkodásában a kedvezőtlen esetben úgy fogalmazódik meg a társadalmi szerepvállalással járó kiadás, mint egyfajta marketingköltség.

Az, hogy mennyire a társadalom, és az azt képviselő érdekelt felek a vállalati felelősségvállalásból mennyit érzékelnek, már a menedzsment felelőssége. A cél, hogy ezzel az eszközzel a vállalat valós problémákat igyekezzen megoldani, melynek társadalmi értéke vitathatatlan, hiszen a célját ekkor éri csak el.

Irodalom

- Kocsis Gabriella : Összefoglaló az erdővédelem kialakulásának történetéről pp.189-201. Themis az ELTE ÁLLAM - és Jogtudományi Doktori Iskola lektorált elektronikus folyóirata. <http://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=02363>. Letöltve: 2013.11.08
- Dr. Kiss Tibor (2011): Ajánló Günther Pauli Kék Gazdaság című művéhez. PTE KTK Kiadó, Pécs.
- U.S. Energy Information Administration: Annual Energy Outlook 2013. www.eia.gov/forecasts/aeo. Letöltve: 2013.11.10.
- Nagy Tamás (2012): A minőségirányítás szerepe a fenntartható vállalati modell kialakításában. Konferenciatanulmány.Sopron - A gazdasági fejlődés fő hajtóerői konferencia. [kovet.hu: http://www.kovet.hu/tudasbazis/jelentesek-adatbazis](http://www.kovet.hu/tudasbazis/jelentesek-adatbazis). Letöltve: 2013.11.20.

Megjegyzés:

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.